

DA REORIENTACIÓN HISTÓRICA NA CIENCIA SOCIAL: OS CAMIÑOS DA SOCIOLOXÍA HISTÓRICA¹

Xosé Ramón Quintana Garrido
Instituto Pazo da Merced
As Neves. Pontevedra

Os estudos históricos caracterízanse desde hai varias décadas por unha gran multiplicidade de enfoques e perspectivas, o que implica unha eclosión de moi distintos modos de investigación². Na produción bibliográfica internacional coexisten obras de 'historia tradicional', de 'nova historia' (*Annales* de primeira e segunda xeración, historia social —marxista ou non—, cliometría...), e de 'nova nova historia' (*Annales* da terceira xeración, microhistoria, historia oral, historia de xénero...), ademais daquelas que se agrupan baixo a palabra 'retorno' (historia política, biografía...). Este panorama non é máis que o reflexo da gran disparidade e do eclecticismo reinante na investigación da actualidade e da

tendencia á proliferación de disciplinas e subdisciplinas autónomas —e nalgúns casos independentes— entre si. O que, xunto ós diversos problemas ós que se enfrenta hoxe o saber histórico, trae consigo que na comunidade dos historiadores se asista a un certo desconcerto e incerteza e a unha crise de identidade da disciplina³.

Mentres isto acontece, no ámbito da socioloxía estase a producir desde hai algún tempo un xiro histórico. A máxima expresión deste constitúeo a 'socioloxía histórica': insatisfeitos ben coa especulación teórica da disciplina ou ben co puro empirismo, cada vez máis sociólogos viran cara á historia para efectuaren construcións

1 Unha primeira versión deste texto (inédito) presentouse ó I Congreso Galego do Profesorado de Xeografía, Historia e Ciencias Sociais, organizado polos CEFOCOP de Galicia e celebrado en Santiago de Compostela do 25 ó 27 de setembro de 1997. A súa intención non era nin é outra que invita-lo devandito profesorado a profundar nunhas das áreas máis interesantes da investigación sobre o pasado.

2 Coléxense, por exemplo, A. Burguière (dir.), *Dictionnaire des sciences historiques*, París, P.U.F., 1986; J. Gardiner (ed.), *What is History Today?*, Londres, Macmillan, 1988; P. Burke (ed.), *New Perspectives on Historical Writing*, Cambridge, Polity Press, 1992.

3 Sobre os problemas e os desafíos ós que se enfrenta hoxe a disciplina histórica, nados da imprecisamente denominada 'crise de paradigmas' e dos retos das perspectivas posmodernas, véxanse, entre outros, K. Jenkins, *On "What is History?" From Carr and Elton to Rorty and White*, Londres, Routledge, 1995; G. Noiriel, *Sur la "crise" de l'histoire*, París, Belin, 1996; B. Southgate, *History: What & Why? Ancient, Modern and Postmodern Perspectives*, Londres, Routledge, 1996; tamén L. Domínguez Castro e X. R. Quintana Garrido, "Tempo de revisións historiográficas", *Historia y Crítica*, núm. IV, 1994, páxs. 265-282.

analítico-explicativas das principais mutacións estruturais macrohistóricas, ou —dito co título dun libro de quen é hoxe decano desta reorientación— de “grandes estructuras, procesos amplos, comparacións enormes”⁴. Así, o desenvolvemento do capitalismo, a formación do Estado moderno e as orixes da democracia, os procesos de urbanización e industrialización, os cambios sociais, as accións colectivas e as revolucións, a aparición de sistemas mundiais son algúns, entre outros, dos principais temas tratados pola socioloxía histórica.

1. DAS ORIXES DA SOCIOLOXÍA HISTÓRICA

As orixes da socioloxía histórica veñen de lonxe. Localízanse nun fato de sociólogos que reaccionaron contra a vocación ahistórica e abstracta de gran maioría das construcións teórico-sociolóxicas realizadas desde os anos de entreguerras, anos nos que se consuma o divorcio total entre a socioloxía e a historia e viceversa⁵, ávidas ámbalas dúas por independizarse e asentarse disciplinaria e academicamente. En palabras de Santos Juliá: “mentres a historia se volvía predominantemente positivista, centrando o seu interese no achado de documentos, a crítica de fontes e a acumulación de datos, a socioloxía dedicou unha atención preferente á análise abstracta da estrutura

A picota triunfante, 1765, gravado. O libreiro John Willians posto na picota por vende-las obras de John Wilkes.

Eleccións en Brentford, 1768, gravado. Encontro violento entre partidarios da alianza de John Wilkes e Serjeant Glynn e os do seu oponente Sir William Beauchamp Proctor.

e o funcionamento da sociedade, independentemente de calquera espacio ou tempo histórico”⁶. No panorama sociolóxico dos anos corenta, cincuenta e boa parte dos sesenta —época de institucionalización académica da socioloxía, en especial nos Estados Unidos—, era hexemónica a teoría social estrutural-funcionalista, exemplificada en

4 C. Tilly, *Grandes estructuras, procesos amplos, comparaciones enormes*, Madrid, Alianza, 1991.

5 P. Burke, *Sociología e historia*, Madrid, Alianza, 1988, páxs. 11-24; J. Casanova, *La historia social y los historiadores*, Barcelona, Crítica, 1991, páxs. 48-70.

6 S. Juliá, *Historia social/sociología histórica*, Madrid, Siglo XXI, 1989, pág. 63.

Talcott Parsons, que se dedicaba á análise abstracta das estruturas e as funcións de intemporais e estáticos sistemas sociais, abandonando con iso a inicial relación co histórico que tiveran os pais fundadores da disciplina (A. Tocqueville, E. Durkheim e, especialmente, K. Marx e M. Weber), ó tempo

A Asociación Protestante, 1780, xilografía. Marcha de membros da Asociación Protestante para presentar no Parlamento a súa petición anti-católica.

Fanatismo resucitado, 1780, gravado. Ataque a propiedades de católicos polos defensores da Asociación Protestante de Lord George Gordon.

que tamén se desenvolvía unha micro-socioloxía empírica de inspiración psicolóxica dedicada en exclusiva ós problemas do presente e na que tamén estaba ausente a dimensión histórica.

Ámbalas clases de socioloxía estaban preocupadas –cada unha ó seu xeito– pola salvagarda da orde social, a erradicación das anomias e desintegracións sociais e a mellora das institucións e do sistema económico. No ámbito antropolóxico, pola súa parte, afirmábase a tradición británica da antropoloxía funcionalista (B. Malinoswski, A. R. Radcliffe-Brown) de radical contido ahistórico, e o mesmo lle ocorría ó estruturalismo francés e ó marxismo estruturalista de L. Althusser que reivindicaba unha sorte de “historia sen suxeito”.

Neste escenario intelectual só un pequeno grupo de sociólogos americanos (Neil J. Smelser, S. N. Eisenstadt, Reinhard Bendix...) ou centroeuropeos (N. Elias...) mantiveron os contactos co histórico nos seus traballos sociolóxicos. Estes primeiros practicantes da socioloxía histórica tomaron dous rumbos diferenciados no tocante a cuestións de metodoloxía, a teoría social e á relación postulada entre teoría e historia ou entre conceptos e feitos. Por unha parte, os herdeiros da tradición durkheimiana adoptaron axiña a teoría do sistema social tal como fora formulada por Parsons e intentaron aplicala a casos históricos (como a industrialización ou as revolucións) co obxecto de indaga-las condicións de estabilidade do sistema, predicir posibles perturbacións e propor medidas de corrección ou previsión. Por outra banda, estaban os sociólogos máis inspirados na tradición weberiana que, fronte ós anteriores, non estaban tan interesados na

A Cabalgata William Pitt, 1784, gravado. Sátira do desfile de 'Billy' Pitt para xantar coa Compañía de Coloniais e recibi-los privilexios de City.

O Consello de delegados, 1797, gravado. Os líderes dun motín naval reúnen-se con Admiral Buckner, mentres políticos radicais e Whig observan desde debaixo da mesa.

aplicación dunha teoría á realidade histórica coma na interpretación ou a explicación —ou en ámbalas dúas— causal de determinados procesos históricos por medio da procura de regularidades causais e dunha utilización sistemática da metodoloxía comparativa⁷.

⁷ S. Juliá, *Historia social...*, páxs. 68-69.

⁸ De aí que se reivindique a influencia na socioloxía histórica de historiadores como M. Bloch, F. Braudel ou E. P. Thompson; véxanse ó respecto as obras citadas na nota seguinte.

⁹ D. Smith, *The Rise of Historical Sociology*, Cambridge, Polity Press, 1991, quen, comparándoa cunha ave fénix, distingue tres fases desde a fin da II Guerra Mundial: "xurdindo das cinzas", "collendo voo" e "voando alto". Trátase dunha obra recomendable para profundar nos autores e temas da socioloxía histórica desde as súas orixes, o mesmo que os distintos capítulos incluídos en T. Skocpol (ed.), *Visions and Method in Historical Sociology*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984.

Pero cando o panorama ía comezar realmente a mudar sería a partir de mediados dos anos setenta e, sobre todo, dos oitenta, momentos nos que se produce unha maior interpenetración co traballo dos historiadores⁸ e nos que a socioloxía histórica pasa, en termos dun dos seus estudiosos, de "coller voo" a "voar alto"⁹, converténdose nunha das principais ramas da investigación sociolóxica e institucionalizándose academicamente como tal. Obviamente isto non quere dicir que desaparecese —aínda máis, goza de boa saúde— a socioloxía abstracta ou a enfocada exclusivamente ó estudio empírico dos problemas do presente, senón que dentro da disciplina sociolóxica se produciu unha reorientación histórica.

2. A DIVERSIDADE DA SOCIOLOXÍA HISTÓRICA

¿Presenta a socioloxía histórica unha unidade? Si, se o entendemos nun sentido laxo: é o que podemos denominar 'socioloxía retrospectiva', isto é, acometer unha investigación con materiais históricos explicitando claramente as premisas teóricas e conceptuais subxacentes, pero formulando os problemas a partir da lóxica interna do aparato categorial empregado e coa intención de interpreta-los grandes

procesos sociais, políticos ou económicos que están na base do mundo actual. Pero se imos alén desta definición xenérica, encontrámonos con que presenta una apreciable falta de unidade temática, teórica e metodolóxica. A socioloxía histórica, en palabras dun dos seus máis lúcidos analistas, “tense convertido nunha corrente de estudos transhistóricos, transdisciplinares e multiparadigmáticos. Transhistóricos porque, lonxe de limitarse ó estudo dunha época ou dun proceso paradigmático de cambio, foi expandíndose cara á tematización do enteiro ámbito da historia. Transdisciplinar porque, sen sequera limitarse ó estudo do cambio social, aborda universos temáticos das máis diversas especialidades sociolóxicas. Multiparadigmáticos porque no empeño coexisten estudiosos de moi distinta orientación teórica: marxistas, weberianos, funcionalistas parsonianos e toda sorte de híbridos entre estas tres matrices teóricas fundamentais”¹⁰. Xa que logo, non se pode falar da socioloxía histórica como un programa unificado de investigación¹¹.

Neste sentido, as estratexias de investigación poden ser variadas. Unha das súas maiores representantes, Theda Skocpol, identificou tres estratexias fundamentais: *a)* aplicar un único modelo teórico a un caso ou a máis dun dos moitos casos que se poderían

cubrir, *b)* descubrir regularidades causais que sexan capaces de explicar procesos históricos definidos especificamente, *c)* utilizar conceptos para desenvolver interpretacións históricas significativas¹². A característica común máis salientable da socioloxía histórica é o estudio comparativo, é dicir, a com-

Insinuacións para monopolistas, 1800, gravado. Unha multitude no mercado descarga a súa vinganza sobre un tendeiro de mercadorías agrícolas polos prezos elevados.

Cabalgata de elección de Horne Tooke, 1801, gravado. John Horne (Horne Tooke) é levado sobre unha cadeira por membros da suprimida Sociedade de Correspondentes de Londres.

10 R. Ramos Torre, “Problemas textuales y metodológicos de la sociología histórica”, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 63, 1993, pág. 8.

11 A. de Francisco, *Sociología y cambio social*, Barcelona, Ariel, 1997, pág. 175.

12 T. Skocpol, “Emerging Agendas and Recurrent Strategies in Historical Sociology”, en T. Skocpol (ed.), *Visions and Method...*, páxs. 356-391, quen subministra abundantes exemplos dos tres tipos de estratexias de investigación. Pola súa parte, S. Juliá, *Historia social...*, pág. 72, sinala con razón que só as dúas primeiras estra-

Eleccións parlamentarias en Westminster, 1818, gravado. Convent Garden con asembleas e multitudes.

A masacre de Peterloo, 1819, gravado. A grada Real de Manchester pisando os espectadores nos Campos de San Pedro, Manchester.

paración de fenómenos históricos distantes temporal e espacialmente pero procedendo dunha forma expresa á súa comparación¹³. Charles Tilly, pola súa parte, sinalou catro tipos de comparacións: individualizadoras, unversalizadoras, identificadoras da diferenza e globalizadoras¹⁴. Non podemos entrar aquí nunha análise sistemática

textias son específicas da socioloxía histórica, xa que a terceira non é exclusiva e nin sequera propia dos sociólogos.

¹³ Unha recente e completa visión das variedades e problemáticas da análise comparativa nos estudos sociolóxicos, entre eles a socioloxía histórica, pode verse en J. Caïs, *Metodología del análisis comparativo*, Madrid, C.I.S., 1997.

¹⁴ C. Tilly, *Grandes estructuras...*, páxs. 81-172.

¹⁵ Consultense ó respecto as obras citadas nas notas precedentes.

dos pros e contras de cada un destes enfoques –que sen dúbida os teñen–, xa que sería prolixo e excedería as pretensións destas liñas, aínda que algo diremos máis adiante¹⁵.

3. ACCIÓN/ESTRUCTURA E COEFICIENTE HISTÓRICO

A análise sociolóxica da historia ten tratado –con maior ou menor acerto segundo a estratexia de investigación usada– de asir ó mesmo tempo os dous extremos da tradicional dicotomía entre acción humana e estrutura da sociedade. O sociólogo Piotr Sztopka, baixo a denominación *coeficiente histórico*, sintetizou o que supuxo o xiro histórico para a moderna teoría social, é dicir, a achega dun conxunto de asuncións ontolóxicas que emerxen da consideración do histórico: *a)* a realidade social non é un estado constante, senón máis ben un proceso dinámico, *b)* o cambio social resulta da confluencia de múltiples procesos con varios vectores (en parte solapándose, en parte converxendo, apoiándose ou destruíndose mutuamente), *c)* a sociedade non é unha entidade, obxecto ou sistema, senón unha rede fluída de relacións (saturada de tensión e harmonía, de conflito e cooperación), *d)* a

secuencia de eventos dentro de cada proceso social é tratada como acumulativa (isto é, en cada momento histórico ábrese un determinado campo de oportunidades e de opcións delimitado polo seu pasado), e) o proceso social é creado polos axentes humanos (individuais ou colectivos) mediante as súas accións, aínda que isto non significa que constrúan a sociedade a vontade, senón nunhas determinadas condicións herdadas do pasado, nunha dialéctica entre accións e estruturas¹⁶.

En consecuencia, o xiro histórico dado na socioloxía comportaría non só a superación da vella dicotomía entre continuidade e cambio, estático e dinámico, sincronía e diacronía, senón tamén que converxería co legado das teorías da axencia para producir unha idea de sociedade como “un proceso dinámico no que a xente, mediante as súas propias accións, persistentemente produce e reproduce o contexto da súa existencia, as estruturas sociais, que máis tarde se converten en condicións iniciais –constrinxidoras ou posibilitadoras– para futuras accións” e unha imaxe da vida social como “un proceso de emerxencia estrutural pola vía das accións, e de tensión entre accións e

estructuras como a última forza motriz do proceso”¹⁷.

Agora ben, este diagnóstico peca, sen dúbida, de optimista, pois, ó non haber un programa unificado de investigación, non tódolos estudos de socioloxía histórica supoñen unha aquilataada aprehensión da dialéctica acción/estructura. O exemplo máis paradigmático neste sentido represéntao a monumental obra de Immanuel Wallerstein¹⁸. Dito dun xeito sumario: na súa obra o protagonismo da economía na marcha da historia é o eixe central, pero éo dunha forma tan claramente rotunda e determinista que o político, o social ou o cultural son simples reflexos transparentes do económico, e en ningún momento aparecen substantivados os actores sociais e as accións humanas¹⁹. Non é de estrañar, logo, que a súa obra –a pesar de moitas contribucións interesantes– teña sido severamente criticada por outros autores²⁰.

4. DAS DIFERENCIAS ENTRE HISTORIADORES E SOCIÓLOGOS HISTÓRICOS

¿Existen diferencias no traballo investigador entre historiadores e

16 P. Sztompka, *Sociología del cambio social*, Madrid, Alianza, 1995, páxs. 235-237.

17 P. Sztompka, “La ontología del llegar a ser social. Más allá del individualismo y el holismo”, en T. González de la Fé (ed.), *Sociología: Unidad y diversidad*, Madrid, C.S.I.C., 1991, páxs. 26-27.

18 I. Wallerstein, *El moderno sistema mundial I*, Madrid, Siglo XXI, 1979; *El moderno sistema mundial II*, Madrid, Siglo XXI, 1984; *The Modern World System III*, San Diego, Academic Press, 1989; véxase tamén a súa síntese *El capitalismo histórico*, Madrid, Siglo XXI, 1988.

19 Véxase L. Saavedra, “La sociología histórica”, en E. Lamo de Espinosa e J. E. Rodríguez Ibáñez (eds.), *Problemas de teoría social contemporánea*, Madrid, C.I.S., 1993, páxs. 519-522.

20 Véxase, con carácter sintético, R. A. Denamark e K. P. Thomas, “El debate Brenner-Wallerstein”, *Zona Abierta*, núm. 50, 1989, páxs. 123-158.

sociólogos históricos? Os historiadores poden utilizar en ocasións análises comparativas pero, polo xeral, estas ou ben non son moi sistemáticas ou se circunscriben a un período histórico concreto e a sociedades veciñas, mentres que os sociólogos históricos despregan métodos comparativos moito máis variados, sofisticados e completos. Outra diferenza é o xeito de concibi-la teoría: a maioría dos historiadores non explicitan sistematicamente o seu aparato conceptual –e mesmo nalgúns casos non posúe a suficiente coherencia interna– e limítanse ó estudio dun caso singular (aínda que hai algunhas excepcións), mentres que os sociólogos históricos si o explicitan e non se deteñen –por si mesmos– en casos singulares, senón que, guiados por preguntas teóricas, se ocupan de asuntos máis xerais e universais.

A utilización das fontes por parte duns e doutros é moi distinta: os historiadores manexan fontes primarias para as súas investigacións e os sociólogos históricos, dada a magnitude da súa empresa, baséanse en fontes secundarias –as obras dos anteriores– para construíren as súas explicacións macrohistóricas (se ben con excepcións, pois algúns sociólogos tamén teñen realizado investigacións con fontes primarias²¹, o que implica que en ocasións dean por definitivamente

establecidas cuestións que seguen sendo moi debatidas –e nas que non hai un claro consenso– entre os historiadores.

Todo o sinalado non significa que o traballo dos historiadores sexa de inferior calidade e importancia có dos sociólogos históricos, senón que a lóxica que guía a uns e a outros é diferente, aínda que haxa casos de superposición entre elas.

5. DOS PROBLEMAS DA SOCIOLOXÍA HISTÓRICA

A socioloxía histórica é, sen dúbida, unha das perspectivas máis fructíferas na actualidade da investigación social. Pero isto non quere dicir que a empresa non estea exenta de problemas. É, sobre todo, desde a propia socioloxía de onde parten as principais críticas. Sen entrar en maiores afondamentos, ténselle achacado, por exemplo, que o seu proceder na investigación leva a unha diminución da utilización de teorías sociolóxicas xerais, dada a énfase na práctica en métodos inductivos de análise²², ou que, ó non estar “gobernada por regras de forma significativa, os seus practicantes gozan dunha deliciosa liberdade para xogar a ‘coller e mesturar’ na tenda de doces da historia”²³. De aí as críticas ó método comparativo, entre

21 L. Paramio, “Defensa e ilustración de la sociología histórica”, *Zona Abierta*, núm. 38, 1986, páx. 3.

22 E. Kiser e M. Hetcher, “The Role of General Theory in Comparative-Historical Sociology”, *American Journal of Sociology*, núm. 1, vol. 97, 1991, páxs. 1-30.

23 J. Goldthorpe, “The Uses of History in Sociology: Reflections on Some Recent Tendencies”, *The British Journal of Sociology*, núm. 2, vol. 42, 1991, páx. 225. Este artigo orixinou unha sonora polémica con socioló-

outras que é unha construción a priori de difícil aplicación ós fenómenos históricos²⁴ ou que a ferramenta analítica da comparación é máis válida na súa forma *falsacionista* ca na *verificacionista*²⁵.

Ramón Ramos, pola súa parte, sinala atinadamente que a socioloxía histórica presenta dificultades á hora de articular as tres estratexias de produción de coñecemento que a informan: a narración singularizante, a comparación tipificante e a análise explicativa²⁶. Dificultades estas que, dun xeito ou doutro, están presentes en todo intento –do máis sinxelo ó máis complexo– de penetra-lo pasado, o que implica a necesidade de ir afinando os criterios teóricos e metodolóxicos que se van utilizar.

6. PRINCIPAIS ÁMBITOS DE ESTUDIO DA SOCIOLOXÍA HISTÓRICA

Sen poder esgotar aquí toda a súa problemática, simplificando as achegas e deixando no camiño os autores pioneiros, vexamos moi brevemente algúns dos principais ámbitos de estudo dos que se ten ocupado a socioloxía histórica.

gos históricos (M. Mann, N. Mouzelis...) recollidos tamén na mesma revista (núm. 1, vol. 45, 1994). Sobre esta polémica, A. Ariño Villarroya, "Más allá de la sociología histórica", *Política y Sociedad*, núm. 18, 1995, páxs. 17-18.

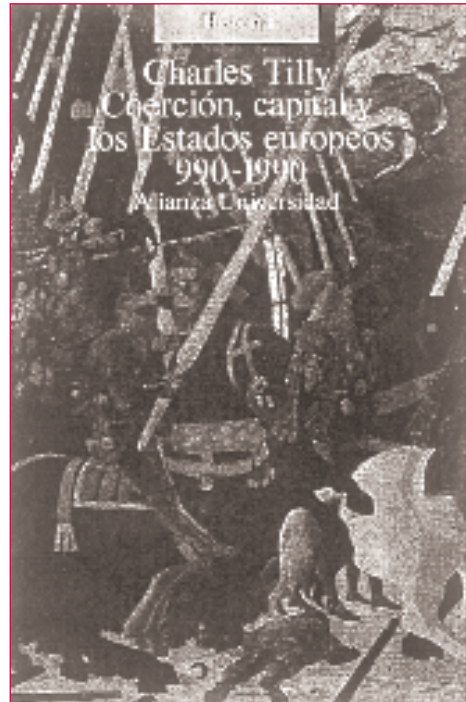
24 B. Badie, "Análisis comparado y sociología histórica", *Revista internacional de ciencias sociales*, núm. 133, 1992, páxs. 341-350.

25 A. de Francisco, *Sociología...*, páxs. 177-179.

26 R. Ramos Torre, "Problemas textuales...", páxs. 13-14.

27 Unha visión de conxunto pode verse en R. Ramos, "La formación histórica del Estado nacional", en J. Bendicto e M. L. Morán (eds.), *Sociedad y política. Temas de sociología política*, Madrid, Alianza, 1995, páxs. 35-67.

28 Sobre todo en C. Tilly, *Coerción, capital y los Estados europeos, 990-1990*, Madrid, Alianza, 1992; véxase D. Smith, *The Rise...*, páxs. 82-85.

Un dos seus temas estrela é o da formación histórica do Estado nacional²⁷, apartado no que sobresa a obra do norteamericano Charles Tilly²⁸. Aínda que resulta imposible resumi-la riqueza dunha obra tan completa,

pódese dicir que este decano dos sociólogos históricos, entre outras cousas, define o concepto de Estado nacional, discute as teorías sobre a súa orixe e formación, analiza o papel central da guerra e o exército e das cidades na configuración do sistema europeo de estados soberanos, e establece as dúas traxectorias que –interactuando– dan como resultado o Estado nacional: ‘capitalización intensiva’ e ‘coerción intensiva’, analizando as múltiples combinacións historicamente concretas destas dúas vías ou traxectorias. Verbo da socioloxía histórica do Estado, cómpre citar tamén o traballo pioneiro de Perry Anderson sobre o Estado absolutista²⁹.

En relación á temática do Estado, sen dúbida a socioloxía histórica é unha das ramas do saber que máis ten chamado a atención sobre a necesidade de estudar non só a súa formación histórica, senón tamén de investiga-lo Estado contemporáneo e contemplalo a través do estudio histórico comparado, en tódalas súas dimensións internas e externas. Paga a pena unha extensa cita de Theda Skocpol sobre o particular, polo que ten de claridade expositiva:

As organizacións administrativas, xurídicas, recadatorias e coercitivas constitúen o núcleo de todo Estado. Estas organizacións teñen estruturas variables nos distintos países, e poden enmarcarse nal-

gún tipo de sistema constitucional-representativo de goberno parlamentario e contenda electoral polos postos executivos e lexislativos claves. Non obstante [...] os Estados deben ser considerados como algo máis que ‘governos’. Son sistemas administrativos, xurídicos, burocráticos e coercitivos permanentes que non só tratan de estrutura-las relacións entre a sociedade civil e a autoridade pública nunha organización política, senón tamén de estruturar moitas relacións cruciais dentro da sociedade civil [...] pensar nos Estados como organizacións que controlan territorios fainos esquecer-las características esenciais comúns a tódolos sistemas políticos para considera-las diversas formas en que as estruturas e accións do Estado están condicionadas por contextos transnacionais historicamente cambiantes. Estes contextos inflúen nos distintos Estados a través das relacións xeopolíticas de dominación e competencia interestatal, a través da comunicación internacional de ideais e modelos de política pública e a través das pautas económicas mundiais de comercio, división das actividades productivas, fluxos de investimento e finanzas internacionais. Os Estados sitúanse necesariamente na intersección entre as ordes sociopolíticas nacionais e as relacións transnacionais dentro das cales deben manobrar para sobreviviren e avanzaren en relación con outros Estados³⁰.

Outro dos asuntos fundamentais que tamén centrou a atención da socioloxía histórica é o da ‘acción colectiva’³¹, tema no que novamente sobresae Charles Tilly³². Partindo da tese de que a formación do Estado nacional

29 P. Anderson, *El Estado absolutista*, Madrid, Siglo XXI, 1983.

30 T. Skocpol, “El Estado regresa al primer plano: estrategias de análisis en la investigación actual”, *Zona Abierta*, núm 50, 1989, páxs. 84-85.

31 A *teoría da acción colectiva* e os movementos sociais é un dos temas de máis importancia para a socioloxía –e non só para a histórica– das últimas décadas, e sobre el existe unha amplísima bibliografía americana e europea. Unha presentación xeral pode verse en O. Fillieule e C. Péchu, *Lutter ensemble. Les théories de l’action*

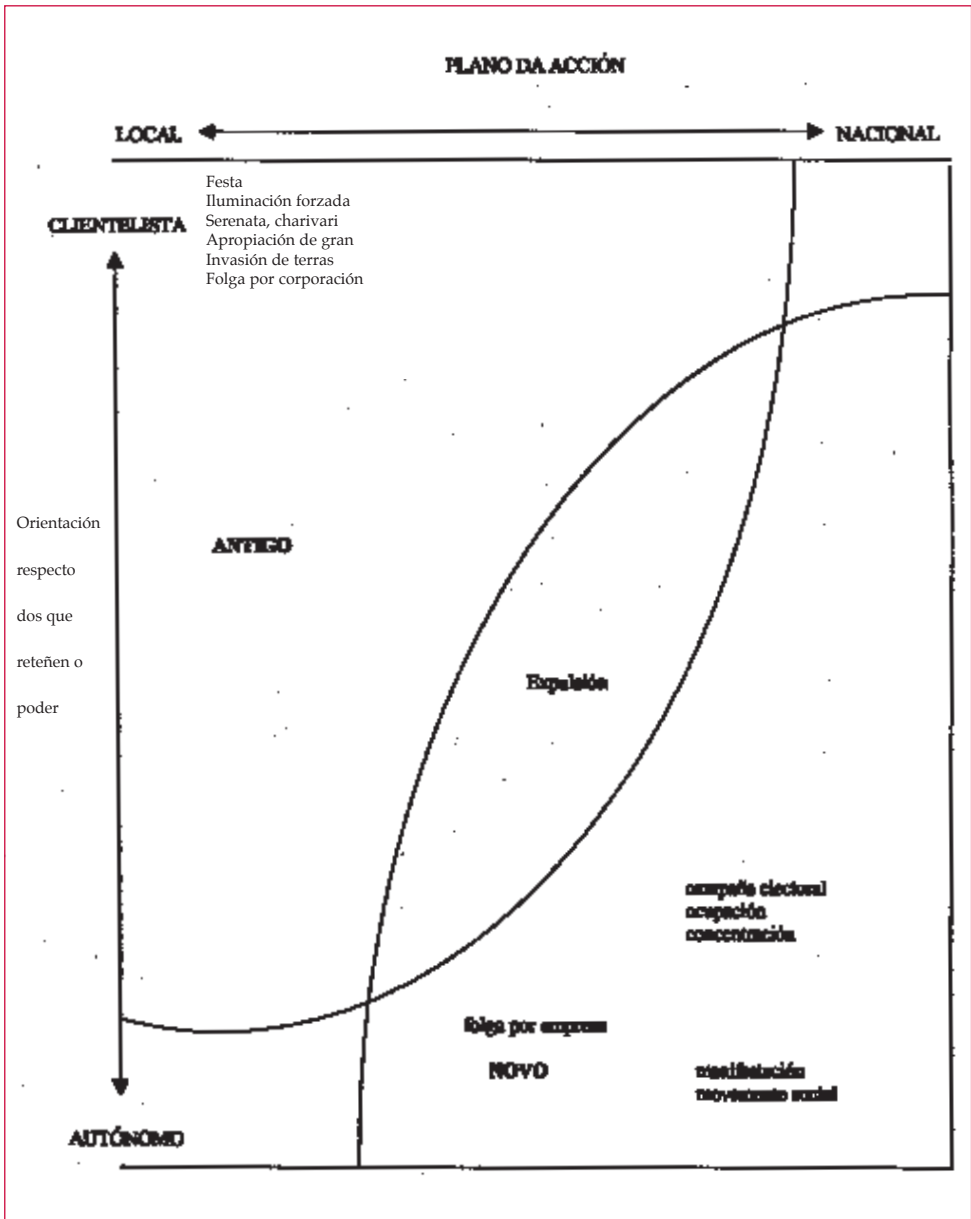

Figura 1. Antigo e novo repertorio de acción colectiva en Francia segundo Charles Tilly (1986).

combinada co ritmo do desenvolvemento capitalista tivo un impacto considerable sobre os intereses e as formas de vida da poboación, a análise das diversas modalidades de acción colectiva (protestas, disturbios, violencia, motíns, folgas, etc.) revélase básica para explica-lo funcionamento das sociedades contemporáneas. Entre outros aspectos, Tilly elaborou un concepto operativo, o de 'repertorio de acción colectiva', para abordar tal cuestión. Este repertorio iría evolucionando ó compás dos cambios estruturais das sociedades, así como da busca de novas formas de acción acorde coa aparición de novos intereses, organizacións ou oportunidades políticas. En *From Mobilization...*, Tilly sinalaba tres formas de acción colectiva: 'competitivas' (serenatas, queima de efixies, pelexas entre pobos, grupos rivais de idade, artesáns, relixiosos, étnicos, ...) anteriores á consolidación do Estado nacional e á expansión do capitalismo (isto é, os séculos XV e XVI), 'reactivas' (invasión de terras por campesiños, revoltas pola fame, de tipo fiscal ou contra levas e quintas, rotura de máquinas...) durante os séculos XVII-XVIII e 'proactivas'

(reclamacións de grupos organizados, folgas, manifestacións e mitíns, comités insurreccionais e movementos sociais...) nos séculos XIX e XX. Posteriormente, en *The Contentious French* (figura núm. 1), relacionou tales formas cos procesos estruturais en curso, sinalando que o repertorio de acción colectiva durante o Antigo Réxime se caracterizaría por ser clientelista e local, con actores e obxectivos locais, mentres que nos séculos XIX-XX tería un carácter nacional e autónomo. Na súa máis recente *Popular Contention...* (cadro núm. 1), distingue os tipos de acción colectiva 'parroquiais', 'particulares' e 'bifurcadas' por unha parte, e 'cosmopolitas', 'modulares' e 'autónomas' pola outra (entre as que se encontran a nacionalización e a parlamentarización).

En directa relación coa acción colectiva encóntrase outro gran campo de estudo da socioloxía histórica: as revolucións. Aquí a obra básica e clásica –non en van supera as doce edicións en inglés– é a da norteamericana, discípula de Barrington Moore³³, Theda Skocpol, publicada orxinalmete en 1979³⁴. Neste libro a

collective, Paris, L'Harmattan, 1993; S. Tarrow, *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*, Madrid, Alianza, 1997; e J. Casquette, *Política, cultura y movimientos sociales*, Bilbao, Bakeaz, 1998.

32 De entre a súa numerosa obra ó respecto, as máis importantes son: C. Tilly, *From Mobilization to Revolution*, Reading (Mass.), Addison-Wesley, 1978; *The Contentious French*, Cambridge (Mass.), The Belknap Press of Harvard University Press, 1986; e *Popular Contention in Great Britain, 1758-1834*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1995; ademais da realizada coa colaboración de L. A. Tilly e R. Tilly, *The Rebellious Century, 1830-1930*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1975 (da que, afortunadamente, contamos cunha recente tradución: Zaragoza, Prensas Universitarias de Zaragoza, 1997). Sobre Tilly pode verse, entre outros, L. Hunt, "Charles Tilly's Collective Action", en T. Skocpol (ed.), *Visions and Method...*, páxs. 244-275.

33 Outro dos pioneiros na socioloxía histórica que, por falta de espazo, non abordamos aquí. A súa obra principal é B. Moore, *Los orígenes sociales de la dictadura y de la democracia*, Barcelona, Peninsula, 1976 (edición orixinal: 1966).

CADRO Nº 1
PRINCIPIOS CONTRAPOSTOS DOS REPERTORIOS DE ACCIÓN COLECTIVA
 segundo CHARLES TILLY (1995)

Século dezaoitto	Século dezanove
1. Emprego frecuente polo pobo dos medios normais de acción das autoridades, quer como caricatura, quer de forma deliberada como unha asunción, sequera temporal, das prerrogativas das autoridades en nome da comunidade local.	1. Emprego de medios relativamente autónomos de acción raramente utilizados polas autoridades.
2. Concentración espontánea nas residencias dos malfetores e nos escenarios das súas maldades como antífese das sedes e símbolos do poder público.	2. Preferencia pola acción previamente planificada e en lugares públicos visibles.
3. Ampla utilización de celebracións e asembleas públicas autorizadas para a presentación de queixas e demandas.	3. Organización deliberada de asembleas para a articulación de demandas.
4. Aparición frecuente dos participantes como membros ou representantes de grupos corporativos constituídos ou de comunidades máis que de intereses particulares.	4. Participación como membros ou representantes de intereses especiais, corpos públicos constituídos e asociacións rexistradas.
5. Tendencia a actuar contra inimigos locais de xeito directo, pero a mallar patróns poderosos para reparar prexuízos fóra do alcance da comunidade local e, en especial, para a representación <i>vis a vis</i> á marxe das autoridades.	5. Desafío directo ós rivais ou ás autoridades, especialmente ás autoridades nacionais e os seus representantes.
6. Adopción reiterada dun simbolismo moi rico e irreverente en forma de efixies, procesión de tolos e obxectos rituais para afirmar queixas e demandas.	6. Desenvolvemento de programas, lemas e símbolos de militancia, como bandeiras, cores e pancartas escritas.
7. Axuste da acción a circunstancias e localidades particulares.	7. Preferencia por formas de acción facilmente transferibles dunha circunstancia e localidade a outras.
8. Resumo: parroquial, particular e bifurcada.	8. Resumo: cosmopolita, modular e autónoma.

autora, formulando unha sorte de 'teoría estrutural da revolución', investiga comparativamente as tres principais crises e transformacións revoluciona-

rias da contemporaneidade (Francia, 1789; Rusia, 1917; China, 1949) centrándose nas estruturas do Estado e de clase e nos condicionamentos internacionais, pois nestas revolucións sociais "os cambios básicos da estrutura social e da estrutura política ocorren unidos, de xeito tal que se reforzan uns ós outros"³⁵. A esta obra, moi rica e suxestiva, ténselle achacado –ademais de que presenta problemas metodolóxicos derivados da súa lóxica inductivista³⁶– prestarlles excesiva atención ós factores estruturais e moi pouca ós actores revolucionarios e ás ideoloxías mobilizadoras³⁷.

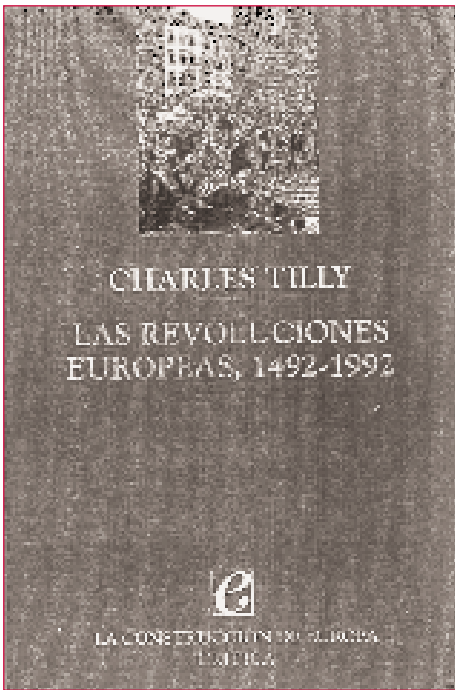
Charles Tilly –que xa se ocupara do fenómeno en anteriores obras, algunhas delas xa citadas– tamén abordou recentemente dun modo monográfico o estudo das revolucións desde unha perspectiva macrohistórica e sociolóxica, a partir dunha síntese entre o enfoque estrutural (Skocpol) e o enfoque da teoría da acción colectiva (particularmente o da 'mobilización de

34 T. Skocpol, *Los Estados y las revoluciones sociales. Un análisis comparativo de Francia, Rusia y China*, México, F.C.E., 1984; sobre a mesma pode verse D. Smith, *The Rise...*, páxs. 69-76. Ademais da obra de Skocpol hai, loxicamente, unha amplísima nómina de estudos sobre as revolucións e a teoría das revolucións: unha panorámica pode verse en R. Aya, *Rethinking Revolutions and Collective Violence: Studies on Concept, Theory and Method*, Amsterdam, Het Spinhuis, 1990, en P. Sztompka, *Sociología...*, páxs. 331-350, ou en J. Foran (comp.), *Theorizing Revolutions*, Londres, Routledge, 1997; véxase tamén o traballo de L. Paramio, "La revolución como problema teórico", *Revista del Centro de Estudios Constitucionales*, núm. 7, 1990, páxs. 151-174. Para os desenvolvementos teóricos máis recentes pode verse F. Aguiar e L. Moscoso (comps.), "Teoría y metodología de las revoluciones", *Zona Abierta*, núm. 80/81, 1997.

35 T. Skocpol, *Los Estados y las revoluciones sociales...*, pág. 21.

36 M. Burawoy, "Dos métodos en pos de la ciencia: Skocpol versus Trotsky", en F. Aguiar e L. Moscoso (comps.), *Teoría y metodología...*, páxs. 33-91.

37 Véxase, entre outras, as críticas de J. L. Himmelstein e M. S. Kimmel, "Review essay: States and Revolutions: The implications of Skocpol's Structural Model", *American Journal of Sociology*, vol. 86, núm. 5, 1981, páxs. 1145-1154; W. H. Sewell, Jr., "Ideologies and social revolutions: Reflections on the French case" (recollido en T. Skocpol, *Social Revolution in Modern World*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994,

recursos')³⁸. Definindo as revolucións nun sentido moi amplo, como unha transferencia forzada de poder sobre o Estado, estudia –e distingue analiticamente entre elas– as situacións revolucionarias que darían ou non resultados revolucionarios. A utilización e o estu-

dio comparado de casos históricos durante cincocentos anos e en varios países (Francia, Gran Bretaña, Rusia, España...) permítelle establecer unha tipoloxía de revolucións (comunitarias, clientelares, dinásticas, militares, nacionais e de coalición de clases) e outros aspectos substantivos nos que non podemos entrar aquí.

Unha das grandes empresas da socioloxía histórica que cómpre destacar é a do británico Michael Mann de elaborar unha cuadriloxía sobre as fontes do poder social desde os seus comezos ata hoxe. De momento xa saíron dous grosos e densos volumes que se ocupan, respectivamente, desde os inicios ata 1760 e desde 1760 ata 1914³⁹, e nos que reconstrúe e explica os elementos centrais da historia universal. Unha vez máis resulta imposible dar conta da riqueza e da problemática que encerra unha obra destas características en tan breve espacio⁴⁰. Simplemente cabe dicir que o seu obxectivo central é establecer as relacións entre o que denomina as 'catro fontes de poder social' (económica, militar, política e ideolóxica), estudiando, en cada fase histórica, cómo interactúan e cómo afectan a estrutu-

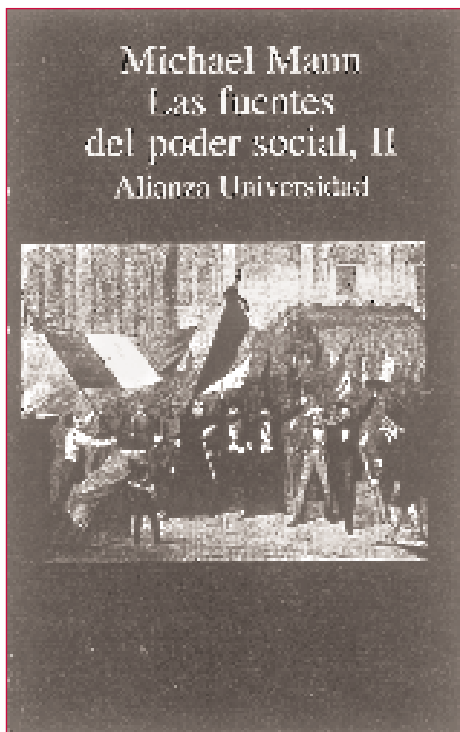
páxs. 169-198, xunto á resposta da autora: "Cultural idioms and political ideologies in the revolutionary reconstruction of state power: A rejoinder to Sewell", páxs. 199-202); véxase tamén J. Casanova, "Revoluciones sin revolucionarios: Theda Skocpol y su análisis histórico comparativo", *Zona Abierta*, núm. 41/42, 1987, páxs. 81-101.

38 C. Tilly, *Las revoluciones europeas, 1492-1992*, Barcelona, Crítica, 1995.

39 M. Mann, *Las fuentes del poder social. I. Una historia del poder desde los comienzos hasta 1760 d.C.*, Madrid, Alianza, 1991; e *Las fuentes del poder social. II. El desarrollo de las clases y los Estados nacionales, 1760-1914*, Madrid, Alianza, 1997.

40 Unha boa introducción pode verse en P. Sánchez León, "Otra vuelta de tuerca para la sociología y la historia: Michael Mann y sus fuentes del poder social", *Historia Social*, núm. 26, 1996, páxs. 113-127; véxase tamén D. Smith, *The Rise...*, páxs. 121-130.

ración da sociedade, para o que desprega un complexo aparato conceptual, inspirado criticamente en Weber e Marx pero tamén noutras correntes

sociolóxicas, e aplícao comparadamente a distintos casos.

7. DAS RELACIÓNS ENTRE SOCIOLOXÍA E HISTORIA

Para finalizar esta sumaria panorámica sobre a socioloxía histórica, resta referirse, tamén con brevidade, ás

relacións xerais entre socioloxía e historia. Como subliña Ramón Ramos, a variedade de posicións sobre tal cuestión é grande, pero poden resumirse nas seguintes posturas: *a)* a dos autores que afirman que tal relación non é problemática porque socioloxía e historia son a mesma cousa; *b)* a daqueles que aseguran que, a pesar de dedicarse ó estudio dos mesmos fenómenos, ámbolos enfoques difiren substancialmente, sendo para algúns ciencias alternativas e para outros complementarias; *c)* a daqueles que se sitúan nunha posición intermedia entre os polos opostos da separación substancial e a plena fusión, ben subliñando que as diferencias entre unha e outra son de matiz ou énfase, ben destacando que se trata dunha simple división do traballo no marco dunha empresa común, ou afirmando que é posible mediar entre os dous polos extremos convertendo nun continuo o espacio que os separa, ou afirmando que, a pesar das súas diferencias, hai un espacio de pleno encontro e converxencia que lima as súas diferencias, chámese este historia social ou socioloxía histórica⁴¹.

Do noso punto de vista, resulta difícil pronunciarse definitivamente. En calquera caso, o máis razoable é inclinarse cara a unha postura intermedia. Pois a investigación histórica é hoxe radicalmente diversa e non existe un paradigma dominante e algo semellante acontece tamén coa socioloxía,

41 R. Ramos Torre, "En los márgenes de la sociología histórica: una aproximación a la disputa entre la sociología y la historia", *Política y Sociedad*, núm. 18, 1995, pág. 30.

circunstancia que permite afirmar que historia e socioloxía non son exactamente a mesma cousa, pero tamén que pode haber e hai importantes espacios de encontro e converxencia. Neste sentido, son ben atinadas as palabras do historiador Manuel Pérez Ledesma cando afirma que é necesario examinar ámbitos precisos de posible colaboración que quizais traian uns resultados que beneficiarían unha e outra disciplina, “tanto a través dos préstamos de

conceptos e teorías –e, sobre todo, da *traducción*, da adaptación dos conceptos dunha disciplina para responder ás necesidades da outra– [para a historia], como no sentido contrario coa introducción do factor tempo nas súas análises estáticas [para a socioloxía]”⁴². Nunha perspectiva global de hibridación e mestizaxe⁴³ entre tódalas ciencias sociais que, sen dúbida, ha deparar grandes logros no futuro.

42 M. Pérez Ledesma, “‘Cuando lleguen los días de la cólera’ (Movimientos sociales, teoría e historia)”, *Zona Abierta*, núm. 69, 1994, páx. 120.

43 M. Dogan, “Disgregación en las ciencias sociales y recomposición de las especialidades”, *Revista internacional de ciencias sociales*, núm. 139, 1994, páxs. 37-53.